

نقدبر کتاب شیخیگری - بایگری از نظر فلسفه

« تاریخ ، اجتماع ، تألیف آقای مرتضی مدرس چهاردهمی ۲۱۲ منقطع ۱۵×۲۴
« حروف ۱۲ سری از نشریات کتابفروشی فروغی تیرماه ۱۳۴۵

***

تاریخ صدساله اخیر ایران «از جنبه‌های مختلف» متأسفانه بطور کامل و جامع مورد نقد و بررسی و تحقیق و تدقیق قرار نگرفته و بسیاری از مسائل هنوز در پرده هائی از ابهام پیچیده و مستور است .
در مورد شرح حال و احوال رجال این دوران نیز آنچه را که نوشته‌اند آنگاه که دقیقاً بررسی کنیم همه‌را ضد و نقیض می‌یابیم .

امیر نظام و ما بقی در صدارت جناب جلالت‌آب ارفع امجد افخم اعتماد الدوله العلیه العالیه صدر اعظم واقع شد که در جزئی و کلی امور از مصدر صدارت هر حکمی شرف صدور مییافت چه در نظم و محارست طرق و شوارع و چه در پرستاری و دادرسی بندگان خدا و چه در وصول و ایصال منال دیوان دقیقه‌ای در انجام آن و عموم خدمات دیوان خود داری نداشتیم و حسب الامر اولیای دولت قاهره در ضمن روزنامه دولتی ماه بماء بنظر اولیای دولت میرسید و کیفیت رفتار و سلوک فدوی در شهر و بلوک مفصلاً عرض شده و تجدید تفصیل آنها موجب ملال خاطر امنای دولت دوران مدت خواهد شد .

ولی چند فقره که در زمان حکومت جان نثار واقع شده و نوشتن آن را لازم دانستم عرض میشود. اولاً هنگام تشریف فرمائی مو کب همایون بدار السلطنه اصفهان پل خواجو که از پلهای مشهوره دنیا است و در واقع پلی باین استحکام ، هیچکس در خاطر ندارد چون بنظر آفتاب اثر قبله عالم

وقایعی که در طی صدسال اخیر رخ داده احياناً اگر درباره آن مطالبی مرقوم رفته همه از دیدهای خاصی است که مناسفانه نمیتوان باتکای آنگونه نوشته ها واقعه ای را چنانکه بوده است دریافت ومحرز و مسلم دانست .

تحقیق وبررسی بيطرفانه و واقع بینانه درباره مسائل تاریخ صدساله اخیر ایران کاری بسیار دشوار وسنگین وپرمسئولیت است ، ومحققى که این مهم را برعهده بگیرد انجام کاری خطیر راوجه همت ساخته است .

از نظر عقاید وآراء نیز طی صدسال گذشته فرق ودسته هائی پدید آمده اند که نظرات وعقائد آنان سالیانی چند موجب تشنج وآشوب وغوغا ودرهم ریختگی واحیاناً تحولاتی فکری وعکس العمل هائی اجتماعی بوده است .

بررسی درباره چگونگی این وقایع وحوادث وعلل وجهات آن و همچنین شناخت بانیان ومسببان این حوادث و وقایع و افکار وعقایدشان موجب روشن شدن نکته هائی تاریک از تاریخ صدساله اخیر ایرانست .

شیخ احمد احسانی یکی از جمله کسانی است که نظرات وآراء او موجب بروز حوادث ووقایعی گشت و موافقان و مخالفان سرسختی یافت که مجادله آنان از صفحه دفتر بمبارزه تیغ وخنجر کشید .

وعالمیان رسیدوآن پل را خراب ومنهدم دیدحکوم ومقررشد که جان نثار حسب الامر درصدد تعمیر آن برآید فی الواقع اگر آن تعمیر نمی شد تا دو سال دیگر اثری ازو نمی ماند حسب الامر اقدس پل مزبور چنان ساخته شد که الحال بابنای قدیم تفاوتی ندارد ومبالغ کلی هم از جانب اولیای دولت صرف تعمیر آنجا شده مدت سه سال بانجام رسید وازاین بابت عموم اهل ولایت بدعا گوئی دوام دولت ابد مدت اشتغال دارند ونیز عمارتی نزدیک عمارت هفت دست حسب الحکم اقدس مشرف برودخانه زاینده رود برپا نمود آن عمارت در کمال آراستگی باتمام رسیده نهایت صفا را دارد که هیچیک از عمارات سابقه چنین وسعت فضاو کثرت صفارا نداشته هنگام مراجعت این جان نثار جزئی ناتمامی داشت که حال باتمام آن اشتغال دارند ونیز الواط و اشاری که در زمان حکومت مقرب الخاقان منشأ فتنه و فساد بودند اولیای دولت فدوی را بگرفتند ایشان مأمور نمود جان نثار همگی آنها را

بر اثر نشر افکار شیخ احمد احسائی فرقه‌ها و دسته‌های دیگری نیز پدید آمدند که مطالعه در احوال و آراء این فرق و دسته‌ها برای برداشتن تاریخ اجتماعی ایران خالی از فایده‌ی نیست .

آقای مرتضی مدرسی چهاردهی سالیان دراز است همت بتألیف و تدوین و تنظیم تاریخ معاصر ایران بخصوص تصفح و تجسس درباره احوال و آراء فرق و نحل مختلف گماشته‌اند و از این راه خدمتی بایسته و شایسته بانجام رسانیده و میرسانند .

در مورد تحقیقات ایشان شادروان اقبال آشتیانی چنین نوشته‌اند: ۱

آقای مرتضی مدرسی چهاردهی مدتهاست بهدایت و تشویق استاد علامه بزرگوار آقای محمد قزوینی مدظله در شرح حال مشاهیر و بزرگان یک قرن و نیم اخیر ایران کتابی در دست تألیف دارند ، این کتاب گرانبها که امیدواریم بزودی کامل و بزبور طبع آراسته گردد از آنجا که مؤلف محترم شب و روز خود را در کار تکمیل آن و جمع‌آوری هر گونه اطلاعات صرف میکنند و همتی ملال ناپذیر و ذوقی مخصوص در راه آن بخرج میدهند البته تألیفی نفیس خواهد بود و آقای مدرسی با فراهم آوردن آن بار بزرگی را از گردن آیندگان که جوینده نام و نشان بزرگان و مشاهیر قریب بعهدما باشند بر خواهند داشت .

آقای مرتضی مدرسی چهاردهی با صرف بیست سال وقت خوشبختانه توفیق یافته‌اند

۱ - مجله یادگار سال اول شماره چهارم

گرفته در میدان نقش جهان اصفهان هر يك بسزای سیات اعمال و شایع افعال خود گرفتار نمودم و اشخاصی چند که میان ایشان قابل سیاست نبودند با کند و زنجیر با فراشخانه مبار که بدار الخلافه الباهره آورده حبس نمودند اکثری از ایشان هم در انبار مرده بسزای خود رسیدند .

قره دیگر اینکه کریم نام اروجنی در زمان سلطنت خاقان خلد آشیان نوراله مضجع و حکومت نواب سیف الدوله با جمعی از طایفه و کسان خود پیوسته بکار قطاع الطریق اشتغال داشت و هیچوقت قرار راهزنی و آزار مسلمانان را از دست فرو نمیگذاشت مسکن او در اروجن و جاده اش در کمال اشکال بود چنانچه او آخر دولت شاهنشاه رضوان جایگاه و حکومت مرحوم معتمد الدوله سلیمانخان سهام الدوله با دو عراده توپ و يك فوج سرباز لرستانی و میرزا عبدالحسین با جمعی از تفنگچی بلوکات اصفهان

که تذکره‌ای فراهم آورند که تاکنون هفت قسمت از آن مجزی از یکدیگر چاپ و نشر یافته و هفتمین قسمت آن بنام «شیخ‌گیری و بایی‌گری از نظر فلسفه، تاریخ، اجتماع» اخیراً بزیور چاپ آراسته گردیده و مورد استفاده و استفاضه محققان و دانش‌پژوهان قرار گرفته است. جای کمال خرسندی است که این آرزو بحصول پیوسته و محقق‌ارجمند با صرف بیست سال عمر توفیق اتمام تذکره مورد نظر خود را یافته‌اند و انتظار میرود قسمت‌های دیگر این تذکره گرانقدر نیز بمرور ایام بچاپ رسیده و ارباب تحقیق را ارمغان و ره آوردی پراراج باشد.

تاکنون درباره‌ی شیخ احمد احسائی و فرقه‌ی شیخیه اثری مستقل و مستدل با فحص و تحقیق دقیق مبتنی بر اسناد و مدارک تألیف و تنظیم نیافته بود و این برای نخستین بار است که آراء و عقاید و شرح حال و احوال شیخ احمد احسائی بصورتی منظم و مرتب در تألیفی منیف فراهم آمده است.

مطالب مختلف و مباحث ممتعی که در این اثر مورد نقد قرار گرفته و جمع‌آوری اسناد و مطالب مربوط بان بسیار سودمند و مورد استفاده است.

متأسفانه چاپ کتاب مانند اکثر کتابها خالی از غلط‌های چاپی نیست و فهرست اعلام را نیز فاقد است که امید میرود در چاپ جدید آن مرتفع گردد.

توفیق محقق دانش‌پژوه آقای مرتضی مدرسی چهاردهی را در اتمام مهمی که برعهده گرفته‌اند صمیمانه آرزو مند است.

بگرفتن او مأمور شده بعد از توقف مدتی چند در اطراف مکان او و کشته شدن جمعی از صاحب منصب و سرباز چاره آن قطاع‌الطریق را نکرده بی‌نیل مقصود مراجعت نمودند. هنگام مأموریت جان‌نثار نیز بهمان عمل ناشایست راهزنی و آزار مسلمانان اشتغال داشت و چون منزل بسیار خاطر جمعی داشت که تصرف آن مشکل بود این‌جان‌نثار هم‌در انجام چنین خدمات جزئی و بدست آوردن یک دزد بی‌سروپا زحمت قشون و توپ دولتی را شایسته ندیده در مقام تدبیر و گرفتن آن مرد شریر برآمده محض آسایش مترددین و تحصیل نیک‌نامی دولت دوران مدت آن بد کردار ستم شعار رامطمئن کرده بشهر آوردم و او را در خانه عالیجاه علی اکبرخان منزل داده اظهار محبت بسیار باو نمودم روز ورود قریب پنجاه سوار با او آمده تا تخته فولاد همراه بودند و از آنجا چند نفری نزد او مانده